

A vádirat

Varga Domokos és társai ügyében a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló büntett miatt.

1. Az 1956. október–novemberi ellenforradalmi események során és azt követően a magyarországi írók egyes csoportjai aktív tevékenységet folytattak annak elősegítése céljából, hogy az ellenforradalom kirottatásában résztvevő reakciós erők előretörjenek és stabilizálódjon a burzsoá restauráció.

Varga Domokos és Tóbiás Áron az ellenforradalmi célok megvalósulása érdekében Molnár Zoltán és Fekete Gyula közreműködése mellett jelentős tevékenységet fejtettek ki.

I.

Varga Domokos papi családból származó, okleveles erdőmérnök, 1946-tól 1949-ig újságíró volt, majd 1952-ig a Rádió munkatársa, ezt követően szabadfoglalkozású író, 1954-től az Irodalmi Újság belső, illetve külső munkatársaként. 1945-től a MKP-MDP tagja volt. 1951-ben párttagságát megszüntették. Október 23-án kirottat fegyveres ellenforradalmi támadást előkészítő tüntetésben résztvevő. Október 25-én ismeretlen személy telefonhívása alapján szervezett tevékenységet folytatott, hogy akadályozza a fegyveres ellenforradalmi elemek felszámolására meghirdetett statárium alkalmazását. (Gombos Imréné és Kurtág György tanúvallomása)

Október 30-tól november 3-ig mint a rádió szerkesztőbizottságának új tagja, résztvevő a mindinkább ellenforradalmivá váló műsorok összeállításában és közzétételében. A Rádió számára többek közt műsort szerkesztett az Irodalmi Újság november 2-i, túlnyomó többségben ellenforradalmi cikkeket tartalmazó számából. (Máriásy Félixné, Surányi Péter, Földes László tanúvallomása)

Az ellenforradalom leverését követően „Forradalmi Ifjúság” aláírású ellenforradalmi szövegű felhívást szerkesztett abból a célból, hogy szítsa a szovjetellenességet, és a visszahúzódo ellenforradalmi erőket további aktivitásra buzdítsa. Az ellenforradalom résztvevőinek feldicsérésére, a varsói szerződés alapján az ellenforradalom felszámolására érkező szovjet csapatok rágalmozása és szidalmazása mellett a „Forradalmi Ifjúság” nevében kinyilatkoztatta, hogy fegyvertelenül is tovább küzdenek és követelik, hogy a hatalmat „ismét a törvényes Nagy Imre kormány”

vegye át. A röplap egyéb ellenforradalmi követelése: Magyarország lépjen ki a varsói szerződésből, nyilatkoztassa ki semlegességét stb. Az ellenforradalmi röpiratban szereplő reakciós uszításnak november 10-én a Népművelési Minisztériumban megtartott gyűlésen is előszóval hangot adott, majd november 10-én az Írószövetség épületében írógéppel többszörözött felhívást terjesztette. Többek közt a lázító felhívás egy példányát átadta Márkus István írónak, az egyik ellenforradalmi szervezkedés tagjának. (Gács László, Emerich Lászlóné, Rajcsányi Károly, Rajcsányi Károlyné, Lukács Imre, Márkus István vallomása és eredeti dokumentum)

November 14-én Tóbiás Áron újságíró, az Írószövetség épületében megismertette Varga Domokossal Bibó István, a Nagy Imre kormány volt államminisztere által, november 4. után készített tervezetét, amely nyíltan a burzsoá restauráció, a burzsoá demokratikus köztársaság megvalósításának gazdasági és politikai programját tartalmazta.

A „Tervezet a magyar kérdés kompromisszumos megoldására” című program szerint a „Kormányzási kiindulópont a november 3-i utolsó magyar kormány Nagy Imre elnöklete alatt”. Külpolitikai megoldásként Magyarországnak a varsói szerződésből való kilépését követeli. A közigazgatást a „forradalmi bizottságokra” és a munkástanácsokra akarta felépíteni. Követelte a szovjet csapatok kivonását. Alkotmányjogi megoldásként tervbe vette a „forradalmi bizottságokból és tanácsokból” „Forradalmi Alkotmányozó Gyűlés” összehívását, mely államfőt választ.

A Bibó-féle tervezet a társadalmi formák megváltoztatása tekintetében tervbe vette a burzsoá elemek kártalanítását, a kulákbirtok intézményesítését és burkoltan a kommunisták által betöltött funkciók felülvizsgálását stb. Felveti az ENSZ csapatok behívásának szükségességét arra az esetre, ha a szovjet csapatok nem vonulnának ki a tervezet által megszabott határidő alatt.

Varga Domokos a Bibó-féle tervezet reakciós célkitűzéseivel egyetértve javasolta Tóbiás Áronnak, hogy együttesen jelenjenek meg a munkástanácsok küldötteinek az Egyesült Izzóban november 14-én megtartott gyűlésen, és

ott a tervezetet olvassák fel abból a célból, hogy „ez alapul szolgáljon a kormánnyal folytatott tárgyalásra”. (Varga Domokos vallomása)

Varga Domokos és Tóbiás Áron ismertették terveiket Molnár Zoltán és Fekete Gyula írószövetségi titkárokkal, akik helyeselték elhatározásukat. Varga és Tóbiás megjelentek az Egyesült Izzóban tartott munkástanács gyűlésen, és ott mintegy 500 személy előtt Varga Domokos beszédet tartott az Írószövetség nevében, és felolvasta a Bibó-féle reakciós tervezetet. Varga és Tóbiás egész idő alatt az Írószövetség nevében léptek fel, annak ellenére, hogy Erdei Sándor, az Írószövetség főtítkára ezt kifejezetten megtiltotta.

Varga Domokos a burzsoá restaurációra lázító felszólalását abban az időpontban mondta el, amikor a Központi Munkástanácscon résztvettek hangulata, a józanabb felfogásúak befolyására a sztrájk abbahagyására, a munka azonnali felvételére hajlott. Varga ellenséges fellépésének hatására azonban a gyűlés a Bibó-féle reakciós tervezet sokszorosítása és a sztrájk mellett döntött.

Varga Domokos részt vett a gyűlés által kijelölt, a követelések összeállításával és megfogalmazásával megbízott bizottság tevékenységében, a sokszorosítás megszervezésében. A Bibó-féle tervezet elé bevezetést diktált, mely szerint a „Nagybudapesti Munkástanácsok” küldöttei 1956. november 14-én, az Egyesült Izzóban tartott gyűlésükön meghallgatták és magukávé tették a kibontakozási tervezetet, melyet Bibó István, a Nagy Imre kormány államminisztere készített. (Ligeti Vilma, Erdei Sándor, Ring István, Tardos András tanúvallomása, Fazekas János és Varga Domokos vallomása és eredeti dokumentum)

Vádolom

A BRÖ. 1. Pont (:2.) bekezdésében felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdítása büntetével, mert I. és II. r. terheltek október 23. és november 4. között agitatív tevékenységet folytattak az ellenforradalom célkitűzéseinek támogatása érdekében, közreműködtek a Rádió egyre reakciósabbá váló műsoranyagának összeállításában, majd november 4. után I. r. terhelte ellenforradalmi felhívást szerkesztett és terjesztett.

Az I. és II. r. terhelte november 14-én a Központi Munkástanács ülésén a törvényes magyar kormány ellen uszított, a burzsoá restaurációra lázító tevékenységet fejtett ki.

[Győri György könyvtáros életmentő vallomása (Vargha Domokosné visszaemlékező sorai)]

Úgy érzem, bár nagyon érdekesek a bosszú oldalakat kitevő tanúvallomások, ezek többsége ma már mind külön-külön magyarázatra szorulna. Csak annak a bátor embernek a vallomását szeretném közölni, akinek a családom oly sokat köszönhetett. Néhány éve felkutattam, megköszöntem neki a vallomást, de valahogy nem sikerült kapcsolatot teremtenem vele. Most bálás szívvel idézem fel életmentő szavait, amelyek kimondásához nagy bátorság szükségeltetett akkor.

Az eredeti vád szerint a nagybudapesti sztrájk a beszéded következménye volt, s az bizony 12 évet jelentett volna.]

Belépő Győri György 33 éves budapesti születésű és lakos, könyvtáros foglalkozású, nő, érdektelen tanú, törv. figy. után vallja:

Én is jelen voltam az Egyesült Izzóban lezajló nagygyűlésen. A gyűlés hangulata változó volt, s az emberek mindenféleképp beszéltek, de nem a munka felvétele volt a főkérdés. Somo gyi felszólalásában igyekezett jó mederbe terelni a hangulatot. A munka felvételéről ellentétes vélemények alakultak ki, de a hangulat inkább a sztrájk mellett szólt. – Amikor Varga Domokos fellépett az emelvényre, mondotta, hogy az Írószövetségtől jött. Elmondott egy bevezetőt, majd utána felolvasta a tervezetet, azt nem mondta, hogy ezt már az Írószövetség elfogadta. A felolvasás céljáról nem beszélt, én úgy gondolom, hogy a megbékélés elősegítése volt a célja. Nem emlékszem, hogy a gyűlésen olyan hangulat alakult volna ki, hogy fel kell venni a munkát. A hangulat igen változó volt. A Bibó-terv ismertetése csillapító hatással volt az emberekre, a többség helyeselte és meg is tapsolták. A sokszorosításról szó volt, legalább 15 ember szorgoskodott a sokszorosítás körül, aki tudott, írt, aki tudott, az diktált. A sokszorosítási munkálatokat az Egyesült Izzó munkástanácsának elnöke leállította.

*

Nyilvános ítélethirdetés

1957. október 9., 11 óra

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága

Népbíróági Tanács

Nb.I. 008/1957/14 sz.

A Népköztársaság nevében

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbíróági Tanácsa a Budapest, 1957. szeptember hó 24., 25.,

26., 27., 30. és október hó 1. napján nem nyilvánosan tartott tárgyalás alapján meghozta, 1957. október 9. napján nyilvánosan kihirdette a következő ítéletet:

A Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa bűnösnek mondja ki

I. Varga Domokos (született 1922. október 8-án Kunszentmiklóson, budapesti, XII, Svájci u. 9. sz. lakos, Vargha Tamás és Magay Mária gyermeke, nős Stolte Magdával, hat kiskorú gyermeke van, a műszaki egyetem erdőmérnöki karát végezte, újságíró, havi jövedelme 2500–3500 Ft... volt, magyar állampolgár, büntetlen előéletű... a vádlottakat a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításának büntetőjében.

Ezért Varga Domokost 2 (:kettő:) évi börtönre, mint főbüntetésre, vagyona 300 (:háromszáz:) Ft értékű részének elkobzására és a törvényben felsorolt egyes jogainak gyakorlásától 2 (:kettő:) évi eltiltására, mint mellékbüntetésre.

Nekem kellett a kivégzőhelyen takarítani. Homokos terület volt, ahol három bitófa volt lerakva. Úgy néztek ki, mint egy nagy vasúti talpfá. Fölül volt egy ilyen kiálló rész, alul pedig volt egy kis kerék. A siralomház egy olyan hálókészlet volt, ahol volt egy lehajtható asztal, egy lehajtható szék és egy szalmazsák. No, most, nincs utolsó kívánság, vagy ilyesmi, ez butaság. Mondjuk, ha kívánták, akkor két adag vacsorát kaptak, de semmi mást nem teljesítettek nekik. Sőt, az utolsó levelüket is összetépték. Általában hajnalban voltak a kivégzések. Akkor kivezték őket és fölolvasták újból az ítéletet. Csak teljesen egészséges embereket végeztek ki, és az is olyan groteszk dolog volt, hogy előtte gondosan megborotválták őket. Amikor az ítélet felolvasása megtörtént, akkor az ügyész azt mondta, hogy: „ítélevégrehajtó, teljesítse kötelességét.” Akkor két ór megfogta, hátracsavarta a kezét, de nem úgy, hogy fájjon, hanem hogy ne tudjon mozogni, és odavezették a bitófához. A bitófánál volt egy három lépcsőből álló, ilyen faalkotmány, és arra föl kellett neki állni, háttal a bitófának. Na most a hóhér, aki a másik oldalon volt, egy székre fölállva a nyakára tette a kötelet, és erre a fölső, kiálló valamire ráerősítette a kötelet, még nem húzta meg, úgyhogy nem fuldokolt. A segédhóhér viszont összekötözte a lábát, és a kis keréken áthúzta a kötelet. Akkor a hóhér kiáltott, hogy „hápp” és akkor a segédhóhér kirúgta a kis sámlifélét, amin állt az áldozat, és ugyanakkor teljes erőből meghúzta a kötelet. Na most, ugye, így a gerince meghúzódott az áldozatnak, és a segédhóhér elfordította a fejét. Akkor visszarakták a lépcsőt, amin felment a fogház orvosa, és akkor ilyen fa endoszkóppal meghallgatta a testet és jelentette az ügyésznek, hogy: „ügyész elvtárs, jelentem, hogy a klinikai halál beállt”.

Elmondta Somogyi Jenő



pett. 1954 júniusától az Irodalmi Újság egyik rovatvezetője lett. 1956 elején – rehabilitációval kapcsolatban – visszatért a rádióhoz, és ettől fogva az Irodalmi Újság külső munkatársa volt. Tagja volt az Irodalmi Alapnak.

II/A.

Varga Domokos beismerő vallomása, továbbá Rajcsányi Károlyné, Rajcsányi Károly, Lukács Imre és Márkus István tanúk vallomása szerint, valamint a röpirat tartalma alapján tény, hogy Varga Domokos 1956. november 9. és 11. közti időben egy röpiratot készített „Hányan haltak meg? Ki tudja?” kezdettel és Forradalmi Ifjúság aláírással. A röpirat az ellenforradalom folytán bekövetkezett személyi és anyagi veszteséget a szovjet csapatok megszállási és ellátási költségeként tünteti fel, azok nem az ellenforradalmárok, hanem a forradalmi munkás- és diákfiatalok és a honvédség legjava ellen harcoltak; dicsérőleg említi a varsói szerződés egyoldalú felmondását és a semlegességi nyilatkozatot, a szovjet csapatok november 4-i beavatkozását katasztrófának nevezi, a Szovjetunió vezetőire gyalázkodó kitételt tartalmaz és a jövőre nézve fegyvertelen harcra hív fel a kormány ellen, a hatalmat a Nagy Imre kormánynak követeli vissza, követeli Magyarországnak a varsói szerződésből való kilépését, a szovjet csapatoknak 1957. január 1-ig az ország területéről való kivonását és Magyarország semlegességének kinyilvánítását.

Ezt a röplapot Varga Domokos 3-4 példányban leíratta az Írószövetségben, ott legalább ugyanennyi személy előtt vált ismeretessé. Varga Domokos a röplapot átadta Márkus Istvánnak. Ez azt lerövidítve átadta egy Lipták nevű személynek, aki sokszorosításra szánt röpiratszöveget kért tőle. Hogy a röpiratot sokszorosították-e és nyilvánosságra került-e, nem volt megállapítható.

B.

Varga Domokos beismerő vallomása, Tóbiás Áron részbeni beismerése, továbbá Márkus István, Ligeti Vilma, Erdei Sándor, Ring István, Fazekas János, Tardos András, Riha Gézané, Annus Miklós, Gyulai Sándor, Győry György és Valcsicsák Imre tanúk vallomása, valamint a beszerzett okirat alapján, az NT ténynek megállapítja, hogy 1956. november 14-én Tóbiás Áron kezéhez jutott az ún. Bibó-féle kibontakozási tervezetnek egy példánya. Ez a tervezet kilátástalannak tartotta a helyzet rendeződését mindaddig, amíg a szovjet csapatok az ország területén tartózkodnak. A szovjet csapatok sürgős kivonásá-

nak, a varsói szerződést aláíró államok katonai szövetségéből való kilépésnek, az 1946-os alkotmány visszahozatalának, a parlamenti demokráciának, a felszabadulás után megvalósított gazdasági reformok egy része feladásának az alapján áll és megemlíti bizonyos esetre az ENSZ csapatok igénybevétele is. Tóbiás Áron az Írószövetség helyiségében megmutatta ezt a tervezetet Varga Domokosnak, aki alkalmasnak találta arra, hogy az éppen akkor alakuló budapesti központi munkástanács azt a kormánnyal való tárgyalási alapként elfogadja, ezért felvetette, hogy ki kell menni az Egyesült Izzóba, ahol a munkástanács alakuló ülését tartja, és ott ismertetni kell a tervezetet. Tóbiás Áron magáévá tette ezt a gondolatot, majd terüket Molnár Zoltán és Fekete Gyula, mint az Írószövetség titkárai elé terjesztették. Ezek a tervet illetően nem nyilvánítottak véleményt, azonban olyan helyesítő magatartást tanúsítottak, amely a tervvel egyetértést fejezett ki; ezt Varga Domokos és Tóbiás Áron annak is vette. Azt azonban szükségesnek találta Molnár Zoltán és Fekete Gyula, hogy Varga Domokos és Tóbiás Áron előbb Erdei Sándor írószövetségi főtitkárral is közölje a felvetődött ötletet. Ez meg is történt. Erdei Sándor közölte, hogy a Bibó-féle terv egyes pontjait nem helyesli, más pontjai már elavultak, azt Varga Domokos és Tóbiás Áron nem az Írószövetség nevében, hanem csak magánemberként ismertethetik a munkástanács előtt. Ezután Varga Domokos és Tóbiás Áron kimentek az Egyesült Izzóba, ahol több száz főnyi jelenlétet találtak. Ezek megelőzőleg elnökséget választottak; ez az elnökség külön helyiségben tanácskozott, míg a tömeg meglehetősen rendezetlenségben és felizgatott állapotban felszólalásokat hallgatott meg. Amikor Varga Domokosék megérkeztek, éppen Ring István szólalt fel, aki azt javasolta, hogy a munka felvétele feltételeként csupán azt kívánják a kormánytól, hogy rendeletileg ismerje el a munkástanácsokat. A tömegben különböző felfogások érvényesültek, voltak, akik hallani sem akartak a munka felvételéről (Valcsicsák Imre vallomása), mások elfogadták volna Ring István javaslatát és megtapsolták (Ring István vallomása). Ring István után Varga Domokos kért szót, majd elnöki kérdésre, hogy honnan jött, azt válaszolta, hogy az Írószövetségből. Felszólalása elején íróársai nevében üdvözölte a megjelenteket, kiemelte a munkástanácsok nagy jelentőségét, majd ismertette egész terjedelmében a Bibó-tervezetet. A tervezet ismertetésének nagy hatása volt, Varga Domokos maga is meglepődött a hatás

nagyságán. A tömeg követelte, hogy a tervet sokszorosítsák és küldjék meg az egyes üzemeknek alaposabb tanulmányozás végett. Varga Domokos hozzájárult a sokszorosításhoz és a nála lévő példányt e célból rendelkezésre bocsátotta, és a tervezet elé néhány soros bevezetést diktált le. A külön tanácskozó elnökség meghívta Varga Domokost a tanácskozásra, aki azon részt vett, de ott említésre méltó szerepet nem játszott, és az elnökség tanácskozásának eredményeként elfogadott pontok között a Bibó-terv egyes részletei nem szerepeltek. Miután Varga Domokos bement az elnökség tanácskozására, Tóbiás Áron az Egyesült Izzó egy irodahelyiségébe ment számos más személlyel együtt és stencilpapírra vették a Tóbiás Áron diktálta tervezet szövegét. Ez a munka azonban megszakadt, mert az Egyesült Izzó munkástanácsának vezetői letiltották a sokszorosítást. Ezt a sokszorosításban résztvevők csak vonakodva vették tudomásul, végül is Tóbiás Áron ígéretet tett arra, hogy ő a maga lakásán néhány példányban a tervezetet legépeli és másnap néhány érdeklődőnek eljuttatja. Ez meg is történt, az éjszaka folyamán Tóbiás Áron a tervezetet 3-4 példányban legépelt, és másnap az azért jelentkező 2-3 személynek átadta, a nála lévő példányt pedig az Írószövetségben hagyta. Varga Domokos a munkástanács elnökségével együtt a követelések összeállítása után a Parlamentbe ment, ahol a munkástanács küldöttsége a munkástanács vezetőivel tanácskozott. A tanácskozás során Varga Domokos csak annyiban játszott szerepet, hogy a kormány képviselői kétségbe vonták azt, hogy joga volna az Írószövetséget képviselni, mert annak nem is tagja. Varga Domokos előadta, hogy valóban nem tagja az Írószövetségnek, csupán az Irodalmi Alapnak és munkatársa az Irodalmi Újságnak, de a gyűlésre az Írószövetség titkárnak tudomásával ment el.

C.

Varga Domokossal kapcsolatban a NT a vádlott vallomása, továbbá Gombos Imréné tanú vallomása és Kurtág György tanúnak – aki nem volt kihallgatható – a tárgyaláson ismertetett nyomozati vallomása alapján tényként megállapítja, hogy Varga Domokos október 25-én telefonon beszélt Tamási Áronnal, Gombos Imrénével és Kurtág Györggyel, hogy ők, valamint az író és a művészvilág általuk bevonandó más személyiségei járjanak el a kormánynál és kérjék a statáriális ítélet végrehajtásának elhalasztását, továbbá a vádlott vallomása, Surányi Péter és Gömöri Endre tanúk vallomása alapján

tény, hogy az ellenforradalom napjaiban a jelen perben nem szereplő személyek egy felhívást szövegeztek meg abban az irányban, hogy a rádió ne nevezze a fegyveres felkelőket ellenforradalmároknak; ez a felhívás több személy nevét is tartalmazta, akik a nyilatkozat szerkesztői szerint felelősek azért, hogy a rádió addig ilyen terminológiát használt. Később az a belátás jutott érvényre, hogy e nevek közzététele az illetők életét veszélyezteti, ezért azt mellőzni kell. Ez irányban távbeszélőn felhívták Varga Domokost, hogy az Irodalmi Újságban ne jelenjenek meg nevek, ekkorra azonban Varga Domokos a nevek felsorolását már magától kihagyta a közleményből.

D.

Varga Domokos és Tóbiás Áron beismerő vallomása, Máriássy Félixné, Surányi Péter és Földes László Péter tanúk vallomásai és Legfőbb Ügyészség ál-

tal becsatolt rádió riportok szövege alapján tény, hogy 1956. október 30-án a rádió alkalmazottai szerkesztőbizottságot választottak. Ennek az volt a feladata, hogy biztosítsa a rádióadások folyamatosságát és a rádió hangjának megváltozását az abban az időben már kibontakozott ellenforradalmi események szellemében. Ennek a szerkesztőbizottságnak tagja lett mások mellett Varga Domokos és Tóbiás Áron. A választás után mindketten – társaikkal együtt – a Parlament épületébe mentek. A választás alapján végzett munka keretében Varga Domokos az Irodalmi Újság november 2-i számának a kefelevonatát magával vitte a Parlament épületébe és abból egy rádióműsört állított össze. [...]

*[Apja 30 évvel később az ítéletről
Néhány sor idézet az 1986-os riportból:
Megkaptam bát 1957 őszén a magam
kétéves ítéletét, azután néhány hónapot*

*Tardos Tibor íróbaráttal töltöttem egy cellában, a többi Háy Gyulával, a drámaíróval. Az ítélet után még elég sokáig a Fő utcában voltunk, azután átke-
rültünk a gyűjtőbe. Ezt még el kell mon-
danom, hogy az úgynevezett kisfogház-
ba tettek minket, s emellett volt a
kivégzőbely. Mi ott fiútanúi voltunk egy
csomó ember utolsó perceinek. Életem
ama élményeinek egyike ez, amelyek
mindhaláláig kísértenek. Vitték ugyanis
őket a siralomcellából, és soknak még a
száját is befogták, hogy ne tudjon kiabál-
ni. Vagy mit tudom én, talán az „állá-
dzt” tették fel rájuk, egy olyan szerkeze-
tet, amely az alsó állkapcsukat a felsőbőz
szorította. Mindenesetre azok a nyögé-
sek, a halálba hurcolt embereknek a
nyögése szörnyű volt. Ebhez képest én
nagyon olcsón megúsztam.]*

*(Részlet Vargha Domokosné „Merre
jársz most, Dombikám?” könyvéből. Nyi-
tott Könyvműhely Kiadó, Bp. 2006)*

A szappan

Annak idején, ezerkilencszázötvenhat-ban kamaszkorom elején jártam. A Pest környéki tisztviselőtelep kertés házainak egyikében éltünk fivéreimmal, húgaim-mal, főelőadó édesapámmal és ötödik testvéremet a szíve alatt hordó édes-
anyámmal. A politikához nem nagyon
konyítottam, Olykor – ha születésnap
volt, vagy valamelyik sátoros ünnep, és a
helybéli plébános odaszólt, hogy
„mondd meg édesanyádnak, hogy önt-
sön több vizet a levesbe, mert vacsorára
mennék” – kialakult a felnőttek között a
rendszer és módszereit bíráló beszélge-
tés. Ezek a polemizálások nem nagyon
érdekeltek. A háborúról és a háború
végéről is csak annyit tudtam, hogy
anyám részt vett a zsidómentésben (ezért
1991-ben Yad vashem „A világ népeinek
igaz embere” emlékérmét kapott) és,
hogy nagynénjét az alsó lábszárán egy
részeg ruszki keresztüllőtte, és hogy
Dimitrij, az orosz tiszt szinte szerelemmel
szerette az akkor alig több, mint egyéves
bátyámat, aminek következtében soha
nem hiányzott a zsír, meg effélék a kony-
háról. No meg, hogy az egyik néni azért
megy sántítva, mert annak idején végig-
ment rajta egy tucat orosz katona. Persze,
nem értettem, hogy miért sántít emiatt.

De amikor – úgy ötvenkettőben vagy
ötvenhárom elején – a legjobb barátom
azzal fogadott az iskolában, hogy az
édesapját az éjjel elvitték, megértettem,

hogy valami nincs rendben. Nem kap-
tunk választ a miertre az iskolában sem,
ahol az olajjal tisztított padló sajátos illa-
tával keveredett a bufúrc, nagy, bunkó-
fejű kályhából begyűjtáskor kiszivárgó
kesernyész, savanyú szén-szag, s egy szü-
leim korú tanítónő iparkodott a koedu-
kált, egy közös osztályba járó alsó tago-
zatosokat írni, olvasni, számolni tanítani.
Ma is előttem van a tanító néni zavart fé-
lelmet tükröző arca a kérdésünk hallatán,
hogy mi történt az Imre bácsival. Az-
tán a ködös október végi délelőttökön
hallottuk a nagyvárosból kelepelő fegy-
verek zaját. Pitér Pali nagybátyja Háro-
son volt katona, tőle tudtunk meg né-
hány izgalmas részletet, miközben az
egyik ház padlásán összeszedett, kiégett
villanykörtékkel dobáltuk a telep
főutcáját szegélyező cseresznyefák egyi-
kére rajzszögezett Rákosi képet.

Az iskolai szü-
netnek nagyon
örültünk, mert ked-
vünkre csavarog-
hattunk a környé-
ken. Nem messze
tőlünk volt egy
légvédelmi üteg.
Tucatnyi ágyúból
állt, amelyeket – az
ütőszeget kiszedve
– hatástalanítottak
szétszéledésük
előtt a katonák.
Nekünk paradicsó-
mi hely volt. A

szétszórt lőszeresládák között heverték
az éles lőszeres. Szétszerelve hozzá jut-
hattunk a „játékszerhez” az úgynevezett
makarónihoz. Ez nem volt más, mint a
sárga színű, valóban tésztaféle-re hason-
lító, belül lyukas lögyapot, ami a robba-
nófejet a célba juttatja. Jó mulatság volt
meggyújtani, majd elfojtani a lángot és
feldobni a levegőbe, ami ott sziszegő,
durrogó hangot adva cikázott össze-
vissza, míg le nem zuhant valahol.. A
kincs a lőszer alján lévő, tiszta selyembe
csomagolt indító puskapor volt, amivel
nagyszerűen lehetett földbeásott, roz-
dás, levedlett zománcú bilit robbantani.
Őrütséget csináltunk, amikor a robba-
nófejjel püföltük az ép löveget, hogy
végre kettényíljon, és kiszedhessük a
zsákmányt. Beleborzongok, ha eszem-
be jut.

